

Ј. ШАФАР

Институт за шумска и ловна истраживања НР Хрватске — Загреб

## Циљеви господарења у високим шумама горњег слива Таре и Лима

Подручје горњег слива Таре и Лима врло је инструктиван објект за разматрање циља експлоатације шума и циља шумског господарења. Ово нам подручје омогућује, да с теоретске и практичне стране покушамо дати кратку анализу једног проблема, који је важан можда за велики дио Југославије.

Између циља експлоатације и циља шумског господарења постоје огромне разлике, али и заједничке тежње. У њиховим међусобним односима постоје и многи прелазни. Све овиси о вањским околностима и утјецајима. У планском рационалном господарењу шумама међу наведеним циљевима уопће нема супротности, јер *узгој и искоришћавање чине склад супротности у заједништву господарских интереса.*

Циљ експлоатације, у екстремном примјеру, јест, да са што мање трошкова добије што већу и бољу дрвну масу. И зато се често за дрвну масу шума употребљава назив дрвна залиха (у сличном смислу као на пр. залиха кошуља, алуминија, електричних апарата, угљена).

Циљ шумског господарења је, да рационално и плански узгаја и искоришћава састојине за покриће садашњих и будућих потреба.

Шумском господарењу мора бити врло важно, како се врши експлоатација и како се искоришћава дрвна сировина у шуми, у дрвној индустрији и другим гранама привреде; јер ако се сјеча неуредно обавља и ако је искоришћавање обореног дрвета у шуми и изван шуме лоше и недовољно, мора се из шуме водити већа дрвна маса, да би се покрили мањкови створени у неправилном господарењу дрветом, а то је на штету намиривања будућих потреба на дрвету.

У напредном господарењу искоришћавање шума и узгој шума су углавном синоними. Изузетак је, кад завлада изванредна привредна нужда, па се мора сјећи више него шума прирашћује. Али и тада треба дрвну сировину рационално искористити.

Вјеровање, да се уједињавањем експлоатације и узгоја у заједничку управу могу уклонити све наведене супротности, је илузија, ако се захтјеви за дрвним масама индустрије и других привредних грана не ускладе са стварним капацитетом шума.

У сливу горњег тока Таре и Лима имамо примјера, који указују какве су посљедице, кад превлада циљ експлоатације над циљем шумског господарења. Циљ експлоатације био је, да се из шуме извади што више чамовине. Раније, прије Ослобођења, у појединим експлоатацијским плановима била је унесена примједба „буква за сада не долази за „сјечу“; а ово „за сада“ било је готово исто што и „никада“.

Циљ је шумског господарења, да се узгоји што више добрих стабала нарочито јеле и смрче и да се опћенито повећа омјер четинара у шумама. Колико је шумско gospodarство томе циљу тежило и колико је у том успјело, најбоље нам показује садашње стање шума. Потражња за четинарима је све већа и биће трајно велика. А таквих одраслих шума имамо све мање. Под утјецајем јаке сјече четинара *буква је на многим експлоатираним површинама постала привилегирана врста дрвећа.*

У вези с циљем господарења поставља се сада проблем брзог очетињавања букових шума. Да би се овај задатак извршио, потребна су знатна материјална средства. А прве веће резултате таквог рада добит ћемо након пола стољећа, за потребе пиланске индустрије најмање након једног стољећа, ако се буду систематски вршиле садња, сјетва, ослобађање и њега.

У вези с овим разматрањима није тешко закључити: из којих се компонената састоји циљ шумског господарења и како се одређује шумско-господарски циљ.

### *Компоненте циља господарења*

Циљ господарења чине двије групе чинилаца шумске производње. То су природни и господарски фактори.

*Природни фактори* су фактори климе (топлина, оборина, свјетлост, влага, вода, вјетар, зрак), фактори тла (физикалан, хемијски и биолошки састав) и орографски фактори (елевација, експозиција, инклинација и рељеф); затим шумске заједнице (фитоценозе), заједнице животиња (зооценозе), и биолошко-узгојна својства дрвећа. Фактори климе и тла називамо скупним именом еколошки фактори или чиниоци станишта, а жива бића (флора и фауна) биотски фактори. Сва жива бића заједно са својим

међусобним односима (борбом, прилагођивањем и помоћи) чине животну заједницу (биосенозу). Биосеноза заједно са стаништем чини биосенозу. Ево, то су укратко природни фактори.

*Господарски фактори* су прије свега потребе на дрвету, затим посредне користи, које имају друге гране привреде од заштитне улоге шума. У ширем смислу господарски фактори су и ово: врста, густоћа и каквоћа шумских прометних средстава, степен развика и концентрација привреде наполе дрвне индустрије, стање и развој тржишта, однос других грана привреде према шумској привреди, број и квалитет шумарског стручног особља и шумских радника, шумска паша, брст, стељарење и много друго.

Природни фактори у подручју шума горњег слива Таре и Лима су планинска станишта са шумским заједницама углавном јеле, букве и смрче. Под утјецајем климатских фактора негде је више доминирају станишта букве с јелом, а другђе станишта јеле с буквом и смрчева станишта. Подмлађивање у грубом просјеку је добро.

Господарски фактори утјецали су, да су поједине састојине јеле-букве у том подручју претворене у готово чисте букове састојине. Преостале јелове и смрчеве сјемењаче ту и тамо наплодиле су тло и нови нараштај четинара развија се појединачно и у групама. Потреба за дрвом четинара је све већа.

### *Одређивање циља господарења*

На темељу теоретских разматрања о компонентама циља господарења треба да се изведе резултанта, т. ј. циљ господарења. Треба, дакле, супротставити и ускладити обје скупине чинилаца шумске производње. Потребно је, да се нађе правилно рјешење у сукобу природних и господарских фактора.

Према томе *циљ шумског господарења је резултанта усклађивања и усмјеривања природних и господарских фактора шумске производње*. Сврха је овог поступка, да се искоришћавањем природних сила у даним околностима рационално ствара и одражава што већа производност због што бољег и трајног намиривања друштвених потреба на дрвету и посредним користима од шума.

Кад се циљ господарења не одреди или не остварује, тада превладају или природни или господарски фактори. Ако превладају природни фактори, тада имамо на пр. прашуму. Ако превладају господарски фактори, тада имамо у екстремном примјеру шикару, шибљак, голет (в. прил. шему о шумско-узгојном планирању; оригинал аутора, објављен у „Шумарству“ 1953). Нерационално је и шаблонско господарење, ако се води само по биолошким начелима или само по економским.

Код сваког рада треба да се има у виду неки циљ, који се хоће постићи. Још више је то потребно у шумској привреди, која



ради на врло дуги рок. Ако се циљ не постави и не остварује, господарење је и непланско и нерационално. Губи се много материјалних средстава и радног времена, а привредни учинак је размјерно мален, или — лош.

Господарски циљ има, дакле, улогу неке силе, која резултира из њених компонената. Он је врло важан критериј за оцјену плана и остваривање плана шумског господарења. Господарење које се води без циља, је неправилно, препуштено је стихији природе или стихији економских утјецаја; у рад се тада много уносе елементи несигурности и личне неодговорности према народном добру.

*Циљ господарења у високим шумама горњег слива Таре и Лима* јест прије свега: повећавање омјера четинара, затим квалитативно побољшавање састојина, мелиорација девастираних и деградираних састојина (састојина је девастирана, кад су у њој извршене прејаче и лоше сјече; она је деградирана, кад је и тло покварено). Колико ће се повећати омјер четинара, то овиси о природним факторима. На свјежијим (т. ј. хладнијим и влажнијим) положајима може бити већи омјер јеле и смрче, до 60—80%, а на топлијим и сухијим треба бити омјер лишћара већи и евент. се може уносити бор.

Циљ господарења је најважнији саставни дио шумско-узгојног плана. План се узгајања и не може добро израдити, ако се претходно не одреди циљ господарења.

### *Шумско-узгојни план*

За сваки рад треба да се изради одговарајући план. Не мора то бити детаљан план. Он може за почетак бити и оријентацијски. Али план се мора саставити. Не мора га ни саставити неки специјалиста, као на пр. уређивач. Најбоље је, да га израђује управитељ шумске привреде одређеног краја у сарадњи или под водством специјалисте. Управитељ најбоље познаје објект, на којему ће радити, а специјалиста добро је упознат с начином израде планова и циљевима господарења веће шумско-привредне цјелине.

Шумско-узгојни план не мора захватити велико подручје, на пр. подручје неког слива, господарске јединице и сл. Кад је постављен циљ за неку господарску цјелину, лако је израдити план за мање објекте. Потребно је само, да планер добро познаје објект рада (станиште и састојину), биолошко-узгојна својства дрвећа и методе узгоја.

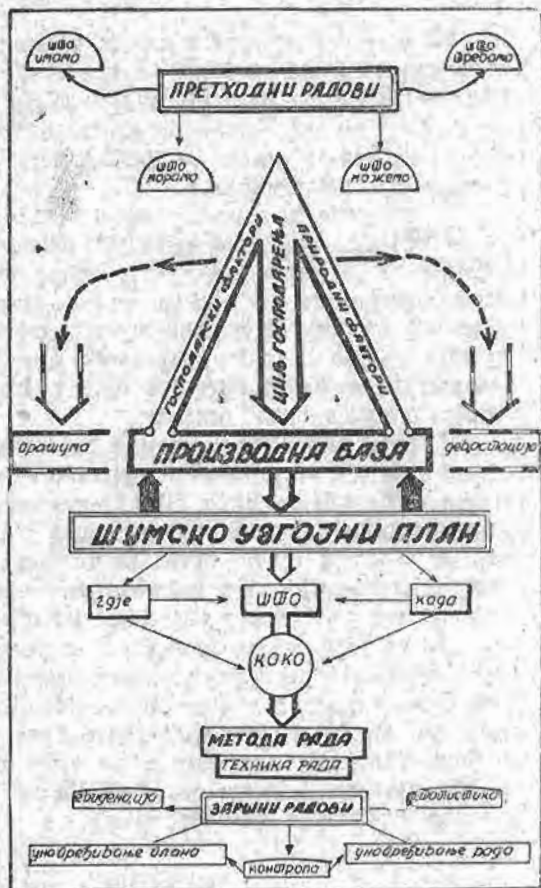
Сваки шумско-узгојни план за одређени објект треба да садржи бар ове елементе:

1. површина и положај објекта,
2. опис станишта и састојине,

3. циљ господарења (на темељу података: што имамо, што требамо, што морамо и што можемо),
4. гдје ће се што и кад радити,
5. како ће се радити (метода и техника рада).

Све ово може се у плану изнети посве укратко. А може се израдити и мала студија. То овиси о расположивом радном времену, стручној спреми и амбицији планера. Уосталом није ни важно, да план све точно унапријед предвиди. То и није задатак плана. А и не може се све потанко испланирати. Ни не смије се, јер је тада план прекрут и не оставља потребну слободу изгајачу. Код обављања теренских радова не може се непрестано имати у виду детаљно разређен план. Такав план може бити и кочица правилној изведби узгојних задатака, може читав теренски рад претворити у шаблону.

У шумском подручју горњег слива Таре и Лима шумско-узгојни план треба да захвати првенствено оне предјеле, у којима ће се најлакше и најбрже постићи одређени циљ господарења, као што је очетињавање. Опћенито, треба да се одреде приоритетни задаци господарења. То су букве састојине, у којима се обилно развио јелов млади нараштај. Један од таквих типичних састојина налази се изнад пута Колашин—Црквина у предјелу Мрчава на просјечној надморској висини око 1.100 м или у предјелу Бијели поток изнад цесте Колашин—Матешево. У другим предјелима треба планом предвидјети сјетву јеле и смрче. Ако се изради план за пет година, тиме је већ много учињено за планско господарење. Али план мора бити реалан, јер план треба и остварити.



Остваривање плана треба сваке године евидентирати. Евиденција се води у самом плану. Треба обиљежити не само податке о извршеном раду, него и датуме рада, број радних дана, евент. околности, под којима се рад обављао. Сви ови подаци могу касније добро послужити за калкулирање трошкова и усавршавања плана код израде идућих или других планова, статистике и др.

### Закључне напомене

Како се из предњих разматрања разабере, одређивање циља господарења и планирање шумско-узгојних радова за високе шуме није много сложен задатак. Зато га можемо лако и ријешити. Управо зато он се мора извршити. На тај начин се у шумско господарење уноси потребан ред. Ствара се један од темеља за напредно господарење.

У току остваривања циља и плана господарења појавит ће се потешкоће, изазване вањским факторима. Поједине потешкоће моћи ће се уклонити, а друге теже, или никако. То нас ипак не смије спријечити, да бар на неким дијеловима повјереног објекта радимо у складу са циљем и на темељу плана. Овакве састојине служит ће као узор, којему треба тежити. Ако пред потешкоћама клонемо и посве напустимо циљ и план, ништа позитивно неће након „господарења“ остати.

Узорне састојине служит ће и као демонстрацијски и педагошки објекти за разне екскурзије и дискусије. Оне ће бити жаришта за будуће радове. Бит ће полицај другима за размишљање и преношење стечених искустава у ширу праксу. Према томе овакви објекти врше врло позитивну улогу, фактор су пропаганде и агитације за сувремено господарење. Узорни објекти подижу углед узгајача у шумској привреди и изван ње.

Да се циљ може што боље остваривати и план добро извршити, треба добро *организовати кратке течајеве* на терену у трајању 3 до 7 дана, и то за више стручно особље на већим површинама, за ниже на мањим. Потребно је створити сталан кадар шумско-узгојних радника и за њих сваке године организовати кратке кусеве. А осим тога, треба да стручно особље што дуже времена службује у истом крају.